

Формиране на професионални компетенции у студентите по специална педагогика по време на лятна практика (в дневен център за деца с увреждания)

Снежана Николова

Abstract: Forming of professional competence in special education students during the summer practice (in day care center for children with disabilities): In this summary looks at issues related to practical training of students in Special Education, in particular the organization of summer practice and the specifics of the job during its implementation.

Key words: Special Education, children with disabilities, Assertiveness.

ВЪВЕДЕНИЕ

В настоящото изложение се разглеждат въпроси, свързани с практическата подготовка на студентите от специалност Специална педагогика, по-конкретно с организирането на лятна практика и спецификите на работа по време на провеждането ѝ.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Най-общо казано, учителската професия може да се определи като типичен представител на социално значимите професии. Личностни качества като емпатия, толерантност, търпение, упоритост, новаторство и креативност са абсолютно задължителни за нейното практикуване, а комуникативността е едно от определящите я качества. Цялостната подготовка на студентите (теоретическа и практическа) е насочена към проявяване именно на изброените качества.

Практическата подготовка е продължителен процес на ориентация и придобиване на самочувствие за упражняване на учителска професия. По-конкретно, усвояването на тази опитност и ерудиция представлява съществена квота от учебния план на студентите по Специална педагогика, направление Педагогика за деца с интелектуална недостатъчност (ПДИН) за цялостната им подготовка, включваща поредица дисциплини с подчертано практически облик. Такива са методическите дисциплини, които подготвят бъдещите специалисти за работа с деца и ученици с умствена изостаналост в предучилищни заведения и в училищни условия. Наред с тези учебни дисциплини са предвидени определен хорариум от часове за хоспитиране по различни теоретични и най-вече теоретико-методически дисциплини; лятна практика след втори и трети курс; текуща педагогическа практика в шести и седми семестър и преддипломна педагогическа практика в осми семестър. [1]

В началото на своето обучение, (през първия семестър) успоредно с усвояване на базисните понятия на специалната педагогика, студентите посещават специални и общообразователни училища и детски градини, различни институции и заведения. Част от тези учреждения са дневен център за деца с увреждания и дом за деца с умствена изостаналост. Там има възможност да се получат непосредствени впечатления както от учебно-възпитателната работа, така и от корекционно-компенсаторната дейност, провеждаща се с деца със специални образователни потребности, към които се включват тези с умствена изостаналост и с множество увреждания.

Като етап от цялостната подготовка, хоспитирането присъства в учебния план по основни теоретични дисциплини (Педагогика за деца с интелектуална недостатъчност; Психология на деца с интелектуална недостатъчност; Психодиагностика; Предучилищна педагогика за деца с интелектуална недостатъчност; Методи за изследване и анализ на речева и езикова патология при

деца с интелектуална недостатъчност; Социална работа при деца с нарушения в развитието; Съвременни аспекти на интегрираното обучение и др.). Резонно хоспитиране е заложено и по всички методически дисциплини – Методика на обучението по български език и литература за деца с интелектуална недостатъчност, Теория и методика на обучението по математика за деца с интелектуална недостатъчност, Теория и методика на обучението по родино- и природознание за деца с интелектуална недостатъчност, Теория и методика на физическо възпитание и кинезитерапия за деца с интелектуална недостатъчност, Методика на преподаване по техника и технология за деца с интелектуална недостатъчност и др.

Дългогодишна традиция в Шуменския университет „Еп. К. Преславски“ е организирането и провеждането на студентски летни практики в някои от педагогическите специалностите в Професионални направления 1.2. Педагогика и 1.3. Педагогика на обучението по.... През това време теоретичните знания могат да се приложат в конкретната работа с децата.

Студентите по специална педагогика осъществяват две летни практики – след втори и трети курс, с продължителност от по 40 часа - в рамките на една учебна седмица. [2]

Целта на лятната практика след IV семестър е запознаване с учреждения и институции, в които се отглеждат, обучават и възпитават деца с умствена изостаналост; със структурата, организацията и формите на работа в тях. Студентите имат възможност отблизо да опознаят децата, техния начин на живот и психологическите им особености.

Ръководителят на практиката консултира и наблюдава студентите при изпълнение на поставените задачи.

Отбелязва се:

- ✓ в каква степен са усвоени уменията за осъществяване на контакт с децата;
- ✓ адекватното прилагане на психолого-педагогическа диагностика;
- ✓ използването на специализираната терминология;
- ✓ проявяването на организационни и специфични професионални умения.

В края на практиката всеки студент разработва психолого-педагогическа характеристика на дете със специални образователни потребности, като демонстрира своята общопедагогическа, психолого-педагогическа и методическа компетентност, показвайки умения за цялостно обхващане на проблема.

Целта на лятната практика след VI семестър е диагностико-методическа. От студентите се очаква да приложат на практика усвоените корекционно-терапевтични похвати за специфично въздействие.

Основните задачи са следните:

- ✓ изготвяне на протокол от обследване на езиково-говорните възможности на деца с умствена изостаналост;
- ✓ опити за диференциална диагноза на нарушението;
- ✓ разработване на програми за корекционна интервенция; самостоятелно провеждане на корекционни занятия, игри и занимания в свободното време на децата.

Работата на студентите е под перманентен мониторинг. Ръководителят на практиката консултира и наблюдава изпълнението на предварително поставените задачи. Той прави оценка на:

- ✓ уменията за осъществяване на контакт с деца с умерена и тежка степен на умствена изостаналост и на деца с множество увреждания;
- ✓ демонстрацията на организационни и специфични професионални умения;
- ✓ степента на овладяване на изследователския инструментариум за адекватна диагностика;

- ✓ селекцията на корекционните похвати, съобразно вида на нарушението и степента на нарушение на интелекта;
- ✓ методическото структуриране на провежданите корекционни дейности и занятия.

Чрез летните практики студентите придобиват богат практически опит за реакция и действия в различни ситуации. Запознават се с особеностите в психическото, физическото и интелектуалното развитие на децата. Едновременно с това бъдещите педагози изграждат навици и умения за работа с деца с увреждания и за екипна работа със специален педагог, логопед, психолог, кинезитерапевт, арттерапевт и други специалисти.

Традиционно летните практики на студентите от специалност Специална педагогика, направление ПДИН се провеждат в Дневен център за деца и възрастни хора с увреждания „Слънчев лъч“ – гр. Шумен. Центърът отваря врати за първи път в края на 1999 г. с една група от 5 деца. Година по-късно капацитетът е пълен – децата, посещаващи центъра са 24. През 2002 г., заедно с Помощно училище „Васил Друмев“ – гр. Шумен, се поставя началото на изнесено обучение на децата със специални образователни потребности. Постепенно се оборудват зала за кинезитерапия и рехабилитация, мини оранжерия за цветя и кухненски бокс със съответна техника. [3]

От 2005 г. дневният център предлага на общообразователните училища и детски градини почасови занимания и услуги. Организира се както корекционно-компенсаторна работа с деца с различни увреждания, така и интегрирано обучение и ресурсно подпомагане на деца и ученици със специални образователни потребности. Провежда се обучение за изпълнение на разнообразни дейности, чрез които децата придобиват полезни умения и се подготвят за независим и самостоятелен живот. През 2010 г. се реализира проект „Заедно можем повече“, с финансовото участие на Българската асоциация за лица с интелектуални затруднения (БАЛИЗ). В него вземат участие специалисти от центъра, деца с увреждания и техните семейства. Основната цел е интеграция на децата в обществото – т.е. чрез мониторинг и подкрепа на семействата на деца с увреждания да се изработи цялостна общинска стратегия за развитие и реализиране на комплекс от социални услуги. В тази връзка са проведени редица срещи и обучения на родители и специалисти с психолог, психиатър, арт терапевт и музикален педагог. Обсъдени са презентации на палитрата от родителски стилове на възпитание и отражението им в конкретни конфликтни ситуации. Лекциите на тема „Терапия и подход“ се оказват особено полезни за преодоляване на трудностите при отглеждане и възпитание на деца с увреждания, а също и за взаимоотношенията между родители и деца.

Една от задачите по време на лятна практика на студентите – специални педагози е да се запознаят с проектите, по които работи дневния център и с постигнатите резултатите. Особен интерес провокира запознаването с различни подходи за обучение, възпитание и социализация на децата с увреждания, както и за психологическа подкрепа на семействата и за преодоляване на трудностите при отглеждането на тези деца. Родителите се намират в комплицирана ситуация – налага им се да отглеждат децата си и едновременно да упражняват професията си. Затова в дневния център психолози и психиатри периодично провеждат семейни консултации и тренинг - семинари по различни теми. По думите на директора на дневния център г-жа Танева, при работа със семействата най-важно е да се осъществят различни форми на подкрепа. Помощ може да бъде оказана от специалисти на родители; от родители на родители, а също и в съществуващите групи за самопомощ. Дава се възможност родителите сами да обменят опит и да се подкрепят. Едновременно с това им се предлага подходяща психологическа подкрепа от специалисти. Това им дава увереност, че не са сами и има с кого да се

консултират по проблеми, свързани с техните деца.

За съжаление, част от семействата на деца с увреждания проявяват неасертивно или агресивно поведение. Студентите са подготвени да регистрират проявите на срамежливост и стеснителност; на тревога и нервност. Често родителите омаловажават собствените заслуги, поставят нуждите и претенциите на децата си по-високо от своите собствени; позволяват други да вземат решения вместо тях, като предполагат че хората знаят от какво се нуждаят те. Понякога се случва родителите да не могат по подходящ начин да изразят мислите и чувствата си. В такива ситуации те отправят обвинения, конфронтират се и са враждебно настроени и като че ли бягат от отговорност за собственото си поведение.

Студентите получават информация за различни родителски стилове на възпитание и реакциите на децата; за моделите на поведение и стратегии за справяне с конфликтни ситуации. Особено полезни за бъдещите специални педагози са знанията и получените умения, свързани с общуването, комуникацията и с асертивното поведение. Умението за асертивност е важно умение, защото е свързано с умението за противопоставяне. Важно е всяка личност да изразява своите мисли и чувства спокойно, без притеснение, с уважение към човека на среща. По такъв начин се носи отговорност за собственото поведение; осъзнават се и се отстояват значими човешки права. Студентите се запознават и усвояват както невербалните, така и вербалните характеристики на асертивност. Научават се:

- ✓ да използват в контактите с децата и родителите им спокоен и умерен тон;
- ✓ да поддържат добър и открит контакт с поглед;
- ✓ да имат уверен външен вид и отворена поза на тялото;
- ✓ да проявяват уважение и емпатия към другите;
- ✓ успешно да използват Аз-посланията;
- ✓ да са инициативни по време на разговори и срещи;
- ✓ да предлагат алтернативи.

В дневният център се осъществяват различни дейности, които способстват за формирането на важни навици у децата с увреждания. На първо място това са хигиенните и битовите навици. Заедно с възпитателите (и студентите по време на лятна практика) децата усвояват полезни умения в областта на готварството и цветарството.

Освен по трудотерапия, особено любими за възпитаниците в дома са дейностите по музико- и арттерапия. Научно доказано е терапевтичното въздействие на изкуствата върху психиката, човешките взаимоотношения и върху развитието на човешкия потенциал като цяло. Чрез изкуството се развиват основни двигателни умения; работи се за концентрация, прецизност и точност на движенията. Развиват се мисловните процеси, усещанията за пространство, форма и цвят, в крайна сметка – формират се естетически нагласи. През лятото, по време на практиката, студентите имат възможност да взаимодействат с децата с увреждания посредством танца и играта. Възпитаниците на дневния център се запознават с българския фолклор, с различни музикални инструменти, танцуват и се освобождават от напрежението чрез общуването с другите деца, със студентите и възпитателите си.

Дневен център за деца и възрастни хора с увреждания „Слънчев лъч” – гр. Шумен е базово заведение за студенти от специалностите Специална педагогика, Социална педагогика, Социални дейности, Педагогика. През учебната година (от септември до май), центърът осъществява корекционно-компенсаторни дейности и организира интегрирано обучение и ресурсното подпомагане на деца със специални образователни потребности. Освен това целогодишно центърът предлага и различни услуги, като например:

- ✓ обучения в полезни умения за независим живот на лица с увреждания;
- ✓ музико- и арттерапия и трудотерапия;

- ✓ говорно-речева и двигателна рехабилитация;
- ✓ здравно обслужване;
- ✓ психологическа подкрепа;
- ✓ социално консултиране;
- ✓ социално включване – участие в концерти, спортни празници, екскурзии до природни забележителности, мероприятия на Общината, обмяна на опит с добри социални практики в страната.

Студентите от специалност Специална педагогика на ШУ „Еп. К. Преславски” се включват активно във всяка от посочените дейности. Те придобиват компетенции и се съобразяват с някои основни изисквания:

- ✓ разумно и адекватно да прилагат индивидуалния и диференцирания подход при работа с децата;
- ✓ да осигуряват атмосфера на взаимопомощ;
- ✓ да работят в екип, да си партнират;
- ✓ да осигуряват възможности за самостоятелни изяви на децата и условия за инициативност;
- ✓ да избягват груби вмешателства и прояви на опека;
- ✓ да затвърждават вярата на децата със специални образователни потребности в собствените им сили и да ги поощряват при всеки постигнат успех.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практическата подготовка на студентите е част от цялостната им подготовка. Специалните педагози усвояват не само похвати и методи за работа с децата с увреждания. Под ръководството на базовите специалисти (специални педагози, логопеди, арт терапевти, кинезитерапевти и др.) те разширяват обсега на своята активност. Придобиват умения за работа с децата; с родителите; с други институции. Можем да твърдим, че студентите по Специална педагогика на Шуменския университет завършват обучението си като добри специалисти, които са подготвени да провеждат занятия и уроци, да участват в методическата работа на специалните заведения, да се занимават с изследователска работа.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Николова, С., Практическата подготовка на студентите по Специална педагогика в условията на интегрираното обучение на деца с умствена изостаналост// Сб. „Теория и практика на Специалната педагогика и логопедията”, СУ, ИК „Феномен”, 2010, 283-287.
- [2] Николова, С., Инструкции за провеждане на лятна практика (I и II част) за специалност Специална педагогика – ПДИН, 2013.
- [3] <http://souvl.com/dnc/index.html>

За контакти:

Доц. д-р Снежана Николова, Катедра „Специална педагогика”, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”, тел.: 054-830 365/вътр.119, e-mail: snikolova63@abv.bg